

som "Expansion och förnyelse" vad avser Nathan Söderbloms period och "Försiktighet och reträtt" när det gäller hans efterträdare Erling Eidem.

Avhandlingen avslutas med ett kapitel där analys och slutsatser följs av en sammanfattning. I analysdelen tillför Hansson vad han kallar "ett sociologiskt perspektiv" där Pierre Bourdieus begreppsvärld något oväntat införs som ett "analysinstrument och inte som en värdering av de i undersökningen ingående biskoparna". Varför? Det är svårt att se nyttan av att "Bourdieu-märka" avhandlingen när andra mer relevanta teoretiska överväganden saknas.

Först ska det sägas att Klas Hanssons avhandling utgör en välgärning i ett bestämt avseende: Det har länge saknats en sammanhållen skildring av svenska ärkebiskopar. Hanssons bok, befriad från avhandlingens formalia och teoretiska begränsningar, torde vara ett gott underlag för en sådan.

Den har också ett bestående värde i det att den är systematisk i upprepningen. Den som exempelvis vill jämföra Brilioths och Josefssons kyrkoteologiska positioner, eller hur Eidem skildrats i pressen i relation till Gunnar Hultgren, hittar i Hanssons avhandling en genväg till fördjupade studier. Så långt innehåller den mycket gott.

Men dessvärre, av de frågeställningar som författaren anger som övergripande är det svårt att förstå vad han i sitt sammanhang menar med "förändring". Detta blir inte tydligare i avhandlingens undersökningsdel. Hansson skriver om förändring utan att ange några som helst ledtrådar till begreppslig begriplighet.

Förändringsbegreppet är komplext och kan inte förklaras genom att skildra vad som förändras och i vilken riktning. Det deskriptiva måste få hjälp av en metaförståelse av förändringens "inre" mekanismer – dess "hur" – för att bättre kunna svara på de frågor som Hansson ställer till sitt material. Därför blir det också otidligt skildrat i avhandlingen hur erfarenheter av en ärkebiskop och förväntningar på nästa hänger samman:

* Hur bidrog de sex ärkebiskoparna var och en för sig och alla sammantagna till att förutsättningarna för den sjunde förändrades?

* Hur hängde exempelvis de erfarenheter som regeringen hade av Söderblom samman med de förväntningar som ledde fram till att även Eidem utnämndes från tredje förslagsrummet? Var alternativen otänkbara för att de stod Söderblom för nära eller fanns det andra skäl?

När Klas Hansson väl bestämmer sig för att skriva den breda och efterlängtrade skildringen av 1900-talets ärkebiskopar inom Svenska kyrkan – det borde han verkligen göra! – lär en genomläsning av Reinhard Kosellecks *Erfarenhet, tid och historia. Om historiska tiders semantik* ha mer att erbjuda av begreppslig

klarhet än något som Pierre Bourdieu kan erbjuda i det här sammanhanget. Det vore en förändring till det bättre.

Mikael Hermansson
Doktorand, Lund

David Wagschal, *Law and Legality in the Greek East: The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883. Oxford: Oxford University Press, 2015. xx + 331 sidor.

Denna monografi är en omarbetning av David Wagschals doktorsavhandling från år 2010 vid Durham University. Wagschal har föresatt sig att undersöka kyrkorättsbegreppet i den bysantinska traditionen. Undersökningen har fyra huvuddelar som föresätter sig att undersöka: (1) kyrkorättens form med fokus på kyrkorättskällornas form i synnerhet i handskriftstraditionen; (2) hur kyrkorätten introduceras i de bysantinska kyrkorättsamlingarna; (3) kyrkorättens språkdräkt; och (4) systematiseringen av kyrkorätten.

Wagschal är väl medveten om att han försöker fylla en lucka i den engelskspråkiga forskningen och han likställer i stort forskningsläget med den engelskspråkiga forskningen. Han känner till delar av den kontinentaleuropeiska forskningen men avfärdar i allmänhet denna eftersom den (i synnerhet den tyskspråkiga och grekiskspråkiga forskningen) inte utgår från hans egen föreställning om den bysantinska kyrkorätten. Den något kursiva och fragmentariska användningen av befintlig forskning framkommer bland annat när han påstår att det inte finns någon särskild studie av bysantinsk rättsterminologi vilket är direkt fel. Professor Spyros Troianos publicerade en sådan studie år 2000. Trots att Wagschal har vissa hänvisningar till Troianos så har han missat flera standardverk av Troianos vilket är anmärkningsvärt eftersom Troianos är en av de mest framstående bysantinska rättshistorikerna i vår samtid.

Wagschal påstår att hans undersökning primärt försöker komplettera Hamilton Hess' *The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica* (2 uppl. 2002) och Heinz Ohmes *Kanon ekklesiastikos: Die Bedeutung des altkirchlichen Kanonbegriffes* (1998). I inledningen lyfter han fram "rättskultur" som analysbegrepp. Han pekar särskilt på Dieter Simons *Rechtsfindung am byzantinischen Reichsgericht* (1973) och Rudolph Sohms epokgörande monografier om den kyrkliga rättshistorien för sin förståelse av den bysantinska rättskulturen.

Simon lyfts fram för hur han kontrasterade den bysantinska rättens retoriska karaktär mot modern kontinentaleuropeisk rättsdogmatik. Sohm lyfts fram för sin epokgörande motsättning mellan kyrkobegreppet och rättsbegreppet respektive mellan den gammalkatolska kyrkorätten (dvs. kyrkorätten fram till gregorianska reformrörelsen på 1000-talet) och nykatolska

kyrkorätten (dvs. kyrkorätten i västkyrkan efter den gregorianska reformrörelsen). Trots dessa hänvisningar till kontinentaleuropeiska forskare framträder en tydlig anglocentrism hos Wagschal. De grundläggande skillnaderna mellan angloamerikansk rättskultur (dominerad av prejudikatsrätt och adversalsystem) och kontinentaleuropeisk rättskultur (dominerad av lagboks rätt och inkvisitorialsystem) gör att forskare utan juridisk allmänbildning och hemmahörande i den angloamerikanska kultursfären i allmänhet uppvisar ringa förståelse för den kontinentaleuropeiska rättskultur som utgör kontexten för den kontinentaleuropeiska rättshistoriska forskningen. Både Simon och Sohm var utbildade kontinentaleuropeiska jurister till skillnad från Wagschal.

Det Wagschal får med sig från Simon och Sohm är att kontrastera den bysantinska kyrkorätten mot en nidsbild av modern, västerländsk rättskultur (en nidsbild som bygger på en högst oberättigad generalisering om man enbart betänker de stora skillnaderna mellan angloamerikansk och kontinentaleuropeisk rättskultur). Detta utgör Wagschals huvudsakliga forskningsmetod. I monografins slutsatser erkänner han själv svagheten i detta förfaringsätt när han skriver: ”My constant counterposing of the phenomena in the Byzantine texts with a caricatured formalist ‘foil’ has no doubt made the contrast particularly sharp. I may also have fallen unconsciously into the trap of orientalism, that is, of subtly favouring conclusions that present Byzantine culture as the shadowy opposite and ‘other’ of the western experience” (s. 281). Denna plötsliga självinsikt har dock inte fått några praktiska konsekvenser för undersökningen.

Genom hela studien kontrasterar Wagschal de bysantinska kyrkorättskällorna mot sin nidsbild av modern västerländsk rättskultur. Han gör inga uppriktiga försök att förklara den bysantinska rättskulturen utifrån dess egna villkor, strukturer och funktioner utan nöjer sig endast med att ständigt påpeka att den inte motsvarar hans fördomar (generaliserade som allmänna föreställningar) om lag och rätt. Trots att Simon lyfter fram det retoriska i den bysantinska rättsprocessen förbigår Wagschal att tydligt undersöka den retoriken och i synnerhet domstolsretoriken i den bysantinska kulturen och hur rättskällorna relateras till denna retoriska kultur. Det han fått med sig från Sohm är den tidigkatolska kyrkorättens traditionalism och antikvarianism (som Wagschal ständigt hänvisar till), men han har missat själva huvudpoängen hos Sohm, nämligen att den tidigkatolska kyrkorätten inte uppfattades som lagstiftning utan som troslära. Trots sina hänvisningar till Sohm använder Wagschal helt okritiskt ”lagstiftning” som ett analysbegrepp, även om han ständigt påpekar att det i källorna saknas en föreställning om lagstiftning som motsvarar den moderna västerländska rättskulturens lagstiftningsbegrepp. Detta antyder en mycket kursiv och fragmentarisk läsning av Sohm.

Wagschal använder sig också sporadiskt av rätts-teoretikern Harts igenkänningsregel (”rule of recognition”) utan att diskutera detta analysbegrepp. För det mesta hänvisas endast till traditionalism som igenkänningsregel. Man skulle utifrån Sohms huvudpoäng (som Wagschal dock har missat) kunnat fastslå att den bysantinska kyrkorätten primärt måste tolkas som troslära och inte som lagstiftning och därför har trosregeln (regula fidei; kanôn tês alitheias) som sin primära igenkänningsregel.

Wagschals monografi har som bihang några mycket användbara översättningar av inledningarna till ett urval av de bysantinska kyrkorättsamlingarna. Denna monografi uppmärksammar förtjänstfullt en oberättigad lucka i den engelskspråkiga forskningen men dess eget bidrag till att fylla denna lucka är ringa.

David Heith-Stade
TD, Lund

David Gudmundsson, *Konfessionell krigsmakt. Predikan och bön i den svenska armén 1611–1721*. Bibliotheca historico-ecclesiastica Lundensis 56. Malmö: Universus Academic Press, 2014. 256 s.

Inom äldre homiletisk forskning har tidigmoderna svenska förkunnelsen i fält beskrivits som ”lagiskt” och ”gammaltestamentligt” orienterad. Detta synsätt har också förekommit inom viss populärvetenskap där fältpredikans aggressiva tonläge och krigiska drag har framhållits. Dessa ofta obelagda typologiseringar bildar utgångspunkt för David Gudmundssons avhandling i kyrkohistoria, framlagd vid Lunds universitet, vilken utgör den första mer omfattande undersökningen av fältpredikan i Sverige under stormaktstiden (1611–1721).

Författaren undersöker tematik och funktion i både tryckta och otryckta fältpredikningar och i sex fältbönböcker. För att kunna hitta konfessionell tematik i detta material har författaren utgått från Thomas Kaufmanns begrepp konfessionskultur som analytiskt perspektiv. En metodologisk utgångspunkt tar författaren i konceptet ”erbjudna identifikationer” med vilket i detta sammanhang avses hur förkunnarna genom sina predikningar artikulerade och strävade efter att förmå åhörarna att anamma roller av typen kristen, undersåte och soldat.

Efter ett bakgrundskapitel om det kyrkliga livet i fält gör författaren en fördjupad undersökning av predikan, psalm och andaktslitteratur i fält där han framhåller den för hela avhandlingen viktiga insikten att det inte rädde särskilt stora skillnader mellan hur det kyrkliga livet förväntades gestaltas i fält och hur det förväntas gestaltas i det civila sammanhanget hemmavid. När det gäller fältpredikans form ger de – bevarade – fältpredikningarna vid handen att predikanterna i fält följde rådande homiletiska konventioner. I detta kapitel ifrågasätts också den äldre uppfattningen att